

УДК 658.512.4

Степан КАРАБАНИК, Юлія МИКИТЮК

РОЛЬ САМОФІНАНСУВАННЯ ПРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ БУДІВЕЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ

Визначено і обґрунтовано поняття “самофінансування”, для якого, на відміну від обов’язкових резервів, накопичення засобів не завжди отримує видиме відображення в балансі та може набувати різних форм інвестування.

Зазначено, що одним з принципів формування інвестиційних ресурсів підприємства є принцип забезпечення відповідності обсягу залучених інвестиційних ресурсів обсягу інвестиційних потреб, зміст якого полягає в базуванні інвестиційних ресурсів підприємства на розрахунках загальних обсягів реального та фінансового інвестування.

Визначено, що проблема фінансово-кредитного забезпечення інноваційного розвитку методом самофінансування полягає в “портфельній” структурі розподілу обмежених інвестицій між елементами організації. Така постановка питання призводить до того, що частина інноваційних об’єктів виявляється в ситуації недостатнього забезпечення інвестиційними ресурсами.

Обґрунтовано поняття “рутинізація інновації” як стадії інноваційного процесу, яка характеризується накопиченням традицій, які постійно відтворюються. Завдяки цьому відбувається економія на ресурсах, які повинні бути витрачені на рутинізацію інноваційної діяльності.

Розглянуто можливості застосування самофінансування як основного інструментарію забезпечення інноваційного розвитку будівельних організацій у сучасних умовах, розкриваються причини недостатньої ефективності розвитку даного інструменту; наведено методичку розрахунку діапазону, в межах якого обґрунтовується цілеспрямованість самофінансування.

Доведено, що для забезпечення ефективної діяльності організації, враховуючи процес і структуру самофінансування, її інноваційна адаптація повинна відображати можливість відтворення всіх функцій (у тому числі матеріально-технічного забезпечення ресурсами), зумовлених інноваційним розвитком цієї організації.

Ключові слова: самофінансування, саморегулювання, моделі самофінансування, інвестування в інновації, структура джерел для самофінансування, будівельна організація.

JEL: D92, O18, L74

Постановка проблеми. Одним з основних методів фінансово-кредитного забезпечення інноваційної взаємодії будівельних організацій є метод самофінансування. Цей метод можна розглядати достатньо широко, в тому числі й у плані інвестиційно-інноваційного розвитку забезпечення ресурсами будівельних організацій.

© Степан Карабаник, Юлія Микитюк, 2018.

Самофінансування – це фінансова стратегія управління суб'єкта господарської діяльності власними доходами і надходженнями у грошовій формі відповідного цільового призначення з метою акумулювання капіталу, достатнього для фінансування розширеного відтворення [1, с. 135].

Поняття “самофінансування” має одночасно широкий і дещо нечіткий зміст. На відміну від обов'язкових резервів, накопичення засобів для самофінансування не завжди отримує видиме відображення в балансі та може набувати різних форм. Доходи, які одержує будівельна організація, дозволяють їй насамперед покривати експлуатаційні витрати (оплату праці персоналу, придбання матеріалів і т. ін.), що в діяльності таких організацій відіграє визначальну роль.

Через постійну нестабільність економічної ситуації процесу самофінансування потрібно приділити більше уваги як інструменту, за допомогою якого організація здійснює свою господарську діяльність. Саме тому дане питання потребує поглибленого дослідження для пошуку більш ефективного застосування самофінансування на практиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед фахівців та учених, що займалися проблемами самофінансування як одного з елементів забезпечення інноваційного розвитку організації, варто виділити таких зарубіжних науковців, як Х. Роберт, Р. Акоф, І. Бланк [2], та вітчизняних фахівців П. Микитюк [3], А. Оверчук [4], В. Паламарчук, П. Рендович [5], О. Пристемський [6], І. Тимош [7], які зробили вагомий внесок у дослідження процесу самофінансування. Проте в їх працях не було повною мірою відображено сутність самофінансування та його роль у діяльності організації.

Мета і завдання дослідження є науковим обґрунтуванням залучення та ефективного використання внутрішніх джерел фінансування інноваційного розвитку будівельних організацій.

Виклад матеріалу. Самофінансування пов'язано з новим поняттям пошуку і вибору інвестицій, у тому числі і в інноваційній сфері, генезис якої пов'язаний з існуванням, функціонуванням і розвитком інновацій, інноваційної діяльності, інноваційних процесів, циклів тощо. У зв'язку з цим самофінансування розглядається в більш широкому сенсі, що розкриває здатність до розвитку як окремих організацій, так і господарської системи загалом на рівні держави, регіону, галузі.

Таким чином, самофінансування – це фінансова стратегія управління фондами грошових коштів організації з метою накопичення капіталу, достатнього для фінансування розширеного відтворення, в тому числі за рахунок інноваційних взаємодій. Самофінансування будується на основі самоокупності, яка означає, що витрати, які забезпечують функціонування незалежно від суб'єкта фінансування (держава, підприємство, комерційний банк, приватний інвестор), повністю покриваються його доходами, отриманими від реалізації товарів, робіт і послуг. Відмінною рисою самоокупності є те, що вона забезпечує просте відтворення. При самофінансуванні за рахунок власних і залучених джерел забезпечується розширене відтворення.

З поняттям “самофінансування” пов'язані такі поняття, як “самоконтроль”, “самоврядування”, “саморегулювання”, “саморозвиток”. Беручи участь у системі реалізації методів фінансово-кредитного забезпечення інноваційної взаємодії будівельних організацій, ці поняття набувають економічного змісту і розкривають здатність будівельної організації до розвитку. “Самоконтроль” розкривається в системі прямих і зворотних стійких інноваційних

зв'язків, тобто відносин контролю при правильному виборі джерел фінансування, їх відповідності фазам інноваційного процесу, цілям інноваційних перетворень. "Саморегулювання" розкривається в здібностях будівельних організацій інноваційної взаємодії самостійно визначати потреби в механізмах фінансово-кредитного забезпечення та їх комбінаціях. "Самоврядування" вказує на наявність у господарюючій системі комплексу високо-розвинених структур і стандартів, забезпечує взаємозв'язок стандартів науково-дослідного, проектно-технологічного, організаційно-економічного устрою будівельної організації.

"Саморозвиток" характеризує якісний рівень розвитку господарюючої системи і відображає її здатність зважено виробляти і приймати рішення в потребах поточного оновлення системи або її принципової зміни. Інакше кажучи, це вироблення у системі управління підприємством таких якостей, як прагнення до самовдосконалення, гнучкості й адаптивності до змін, орієнтація на нововведення, пошук і розробка інноваційних ідей та прискорення реалізації їх на практиці функціонування системи управління підприємством [8, с. 177].

Для потенційних інвесторів і суб'єктів господарювання надзвичайно важливо мати результати аналізу всіх видів діяльності, насамперед інвестиційної та фінансової. На основі бухгалтерської та фінансової звітності суб'єктів господарювання, аналізу існуючих методик проведення фінансового аналізу структури джерел фінансування пропонується система показників щодо оцінки та аналізу інвестиційних ресурсів суб'єктів господарювання. Насамперед це стосується існуючих форм звітності. У світовій практиці відома значна кількість показників, які використовуються для оцінки фінансового стану підприємства. На думку професора П. П. Микитюка, слід оцінювати потребу в інвестиційних ресурсах підприємства за даними форм звітності (ф. № 1 "Баланс", ф. № 2 "Звіт про фінансові результати", ф. № 3 "Рух грошових коштів") у динаміці за кілька років з урахуванням змін на початок та кінець року або загалом за рік. Окрім того, коефіцієнтний аналіз дозволить встановити зв'язок між різними формами фінансової звітності [3].

Одним з принципів формування інвестиційних ресурсів підприємства є принцип забезпечення відповідності обсягу залучених інвестиційних ресурсів обсягу інвестиційних потреб. Його зміст полягає в тому, що загальна потреба в інвестиційних ресурсах підприємства ґрунтується на розрахунках загальних обсягів реального та фінансового інвестування [9, с. 894].

Потребу в загальній величині інвестицій (I) для самофінансування будівельної організації можна визначити за формулою:

$$I_F = k * \Delta M + I_f + I_b - B, (1),$$

де I_F – загальна величина інвестицій згідно з фондовим підходом;

k – питомі реальні інвестиції на одиницю приросту потужності (продукції, послуг);

ΔM – планований приріст потужності (продукції, послуг) за рахунок інвестицій, що спрямовуються на розвиток нових об'єктів будівництва;

I_f – інвестиції на оновлення основних фондів;

I_b – інвестиції на будівництво;

B – незавершене будівництво у вартісному вираженні на початок планового періоду.

Проблема фінансово-кредитного забезпечення інноваційного розвитку методом самофінансування полягає в "портфельній" структурі розподілу обмежених інвестицій між елементами організації. Така постановка питання призводить до того, що частина інноваційних об'єктів виявляється в ситуації недостатнього забезпечення інвестиційними ресурсами. Така неузгодженість інноваційних потреб і можливостей самофінансування є головним фактором, що призводить до нестабільності інноваційної взаємодії підрозділів організації. Щодо інноваційних активів і проектів, то при визначенні потреби в ресурсі самофінансування потрібно оцінювати не тільки фінансову або загальну економічну ефективність, а й науково-технічний рівень будівельної організації.

Це важливо для того, щоб на практиці можна було застосувати теорію альтернативних витрат. Фінансово-кредитне забезпечення, реалізоване через інструменти самофінансування щодо об'єктів, що його отримують, є витратами, які можуть бути компенсовані створюваним цими об'єктами доходом через визначений час. Відповідно функція трансформації цих витрат у дохід – це ефективність будівельної організації, що є об'єктом інвестування і характеризує щільність інноваційної взаємодії з іншими підсистемами економіки. Водночас сама функція трансформації також може бути об'єктом інвестицій.

З точки зору аналізу інструментів самофінансування будівельна організація є системою з потоками, що входять до неї у вигляді: валового прибутку; емісії нових облігацій або інших позикових коштів; амортизаційних відрахувань; емісії додаткових акцій; державних або регіональних асигнувань (субсидій); банківських кредитів тощо. Використовуючи формулу визначення потреби суб'єкта у самофінансуванні, враховуючи його виробничі витрати і податки, співвідношення власного і позикового капіталу, розмір необхідного прибутку для обслуговування кредитів, можна визначити повноту інвестиційного потоку і розподілити частку інвестованого прибутку будівельною організацією. Наочне відображення цього процесу представлено на рис. 1.

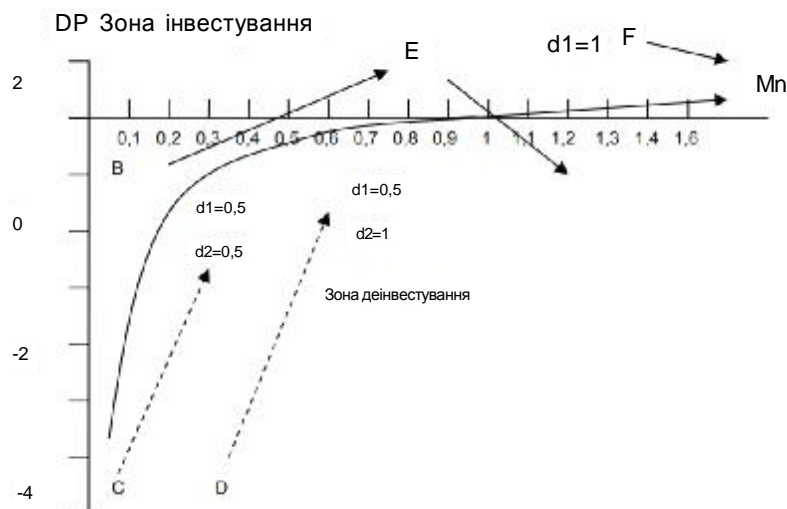

Рис. 1. Можливості застосування інструментів самофінансування для розвитку організації

Джерело. Побудовано авторами самостійно.

Якщо показник питомої величини інвестованого прибутку більший як 1, то можна зробити висновок, що будівельна організація знаходиться в зоні інвестиційних та інноваційних можливостей; якщо показник менший одиниці, то це означає від'ємне значення інвестиційного потоку, в тому числі з урахуванням державних і регіональних субсидій. Це свідчить про те, що реалізація інноваційних програм навіть за наявності державних дотацій не вплинула на якісний стан будівельної організації, зберігши його в зоні, в якій складно розвинути і наростити капітал.

Головною специфікою інноваційної діяльності, як ми зазначали, є високий ступінь невизначеності, пов'язаний з необхідністю встановлення нових стандартів і процедур, нових ролей для учасників, відсутність яких спричинює вразливість економічної системи на початкових етапах розвитку інноваційних відносин.

Необхідно зазначити, що застосування механізмів самофінансування інноваційної взаємодії є особливо актуальним на стадії рутинізації інновацій. Рутинізація інновацій – це реалізація нововведення у стабільних умовах господарювання [10, с. 189].

Така стадія інноваційного процесу характеризується накопиченням традицій, які постійно відтворюються. Завдяки цьому починається період економії на ресурсах, які мають бути витрачені на рутинізацію інноваційної діяльності. У зв'язку з цим актуальним стає питання розгляду інструментів самофінансування для компенсації витрат рутинізації інновацій. Сукупні витрати рутинізації будуть складатися з трансформаційних і трансакційних витрат рутинізації, а рентабельність будівельної організації дорівнюватиме відношенню обсягів випуску продукції до сукупних витрат рутинізації.

Інноваційна еволюція будівельної організації відбувається в певному діапазоні, який з огляду на якість обмеженості ресурсів можна назвати монетарним. Межі цього діапазону задаються розміром грошової маси, споживаної будівельною організацією за певний період, і величиною віддачі на вкладені інвестиції (власні, змішані, позикові). В цьому випадку потенціал інституційних змін організації буде схильний до динаміки. Як показано в табл. 1, нижня межа монетарного діапазону характеризує проблеми організації в можливостях використання інструментів самофінансування, верхня розкриває потенціал для застосування цих інструментів.

Таблиця 1

Взаємозв'язок рівнів монетарного діапазону самофінансування з ефективністю розвитку організації

Монетарний діапазон самофінансування	Характеристика	Підсумки застосування інструментів самофінансування
Низький рівень (неефективність інструментів самофінансування або їх виснаження)	Слабке закріплення традицій, зношеність фондів, високий рівень заборгованості, неплатоспроможність, негативний розмір чистих активів, можливе банкрутство, відсутність інноваційних перетворень, втрата можливості обслуговувати наявні рутини.	Примусова реструктуризація будівельної організації

Продовження таблиці 1

Середній рівень	Узгоджена взаємодія самофінансування з інформаційними, інноваційними, інституційними, технологічними ресурсами і людським капіталом.	Ефективна форма перетворення діяльності будівельної організації
Верхній рівень (рефінансування як інструмент самофінансування)	Отримання додаткового прибутку, надприбутків, розширення виробничих потужностей, оновлення основних фондів як нове джерело амортизаційних відрахувань, покупка пакетів акцій і капіталів інших підприємств, створення можливостей для нових кредитних відносин, випуску боргових інструментів.	Еволюційна форма перетворення діяльності будівельної організації

Джерело. Складено авторами самостійно.

З позиції прийняття рішення про інноваційне перетворення самофінансування як процес має три складові:

а) самостійне рішення організації про застосування інструментів самофінансування як розподіл зусиль між традиційним продуктом та інновацією;

б) рішення державних органів щодо інвестування в зростаючі або стагнуючі підприємства; в цьому разі з'являється поняття змішаного фінансування;

в) розміщення кредитними організаціями своїх капіталів між реальним і фінансовими секторами економіки (традиційні банківські кредити).

Основними передумовами узгодженої та збалансованої взаємодії всіх інструментів фінансово-кредитного забезпечення інноваційного розвитку є:

– формування фінансово-кредитних ресурсів – забезпечення зростання потенціалу формування власних і можливості залучення необхідних позикових джерел фінансування;

– прийняття сучасної фінансової політики держави, яка враховує обмежені можливості інструментів самофінансування для подальшої модернізації;

– реалізація можливостей змішаних форм фінансування;

– забезпечення узгодженого інвестиційного та інноваційного розвитку – оптимізація розподілу фінансових ресурсів за видами і формами інвестування, фазами інноваційного циклу;

– забезпечення фінансової безпеки – збереження фінансової рівноваги в короткостроковій і довгостроковій перспективі інноваційного розвитку;

– управління фінансовою діяльністю – формування фінансової структури, адекватної до прийнятої інноваційної стратегії, і створення комплексу інституційних умов для забезпечення ефективного управління фінансовим забезпеченням інноваційного розвитку організації;

– податкове забезпечення – оптимізація податкового навантаження в поєднанні з управлінськими ризиками.

Для забезпечення ефективної діяльності організації, враховуючи процес і структуру самофінансування, її інноваційна адаптація відображає можливість відтворення всіх функцій (у тому числі матеріально-технічного забезпечення ресурсами), зумовлених інноваційним розвитком цієї організації.

Висновки. Систематизація та узагальнення інформації, отриманої в результаті дослідження, дозволяє зробити висновок, що вирішення проблем вибору інноваційного вектора розвитку будівельних організацій вимагає забезпечення тотожності цілей фінансової та інноваційних стратегій. Це дозволить здійснювати узгоджену і збалансовану взаємодію всіх інструментів фінансово-кредитного забезпечення інноваційного розвитку.

Раціональне та доцільне використання самофінансування для будівельних організацій є досить актуальним, оскільки забезпечує прийняття самостійних інвестиційних рішень, здійснення господарської діяльності, протидіючи при цьому мінливим зовнішнім впливам, що робить будівельну організацію фінансово стійкою і надійною.

Перспективи подальших досліджень. На сучасному етапі науково-технічного прогресу та інноваційної активності будівельних організацій і в подальшому має підвищуватись роль власних джерел, їх мобілізація ефективного використання, що дасть можливість знизити собівартість будівельної продукції на основі відновлення матеріально-технічної бази, підвищення продуктивності праці, капіталовіддачі та забезпечення ефективного менеджменту та маркетингу, що орієнтує на перспективи подальших досліджень.

Список використаних джерел

1. Зятковський І. Проблеми самофінансування суб'єкта підприємницької діяльності / І. Зятковський // *Світ фінансів*. – 2007. – № 11. – С. 135–139.
2. Бланк І. О. *Фінансовий менеджмент : навч. посіб.* / І. О. Бланк. – К. : Ельга, 2008. – 722 с.
3. Микитюк П. П. *Інвестиційно-інноваційний менеджмент : навч. посіб.* [для студ. вищ. навч. закл.] / П. П. Микитюк. – Тернопіль : Економічна думка ТНЕУ, 2015. – 452 с.
4. Оверчук А. В. *Теоретичні аспекти фінансового планування [Електронний ресурс]* / А. В. Оверчук // *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. – 2014. – № 1. – С. 99–106. – (Серія : Економічні науки). – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2014_1_15.
5. Паламарчук В. П. *Організація управління рухом грошових коштів суб'єкта господарювання* / В. П. Паламарчук, П. М. Рендович // *Актуальні проблеми корпоративних фінансів та фінансових ринків в умовах глобалізації : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. студ., аспірантів, молод. вчених (м. Тернопіль, 12 квіт. 2016 р.) / відпов. за вип. О. В. Кнейслер ; уклад. : Т. В. Письменна, П. М. Партика. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – С. 69–71.*
6. Пристемський О. С. *Самофінансування як основа забезпечення фінансової безпеки підприємства* / О. С. Пристемський // *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. – 2012. – № 4 (20). – С. 106–108.
7. Тимош І. *Оптимізація грошових потоків у системі підприємницької діяльності* / І. Тимош // *Економічний аналіз*. – 2009. – № 3. – С. 244–246.
8. Серкова Г. М. *Саморозвиток підприємства як основа механізму управління економічним розвитком промислових підприємств* / Г. М. Серкова // *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property* : зб. наук. праць : у 2-х вип. Вип. 1. / ПДТУ. – Маріуполь, 2016. – С. 173–180.
9. Ангелко І. В. *Основні джерела формування інвестиційних ресурсів підприємства в умовах його розвитку* / І. В. Ангелко // *Молодий вчений*. – 2015. – № 2. – С. 893–897.

10. Телишевська Л. І. Першочергові умови активізації інноваційної діяльності як основи товарної політики сучасних підприємств / Л. І. Телишевська // *Економіка промисловості*. – 2011. – № 2–3 (54–55). – С. 188–192.

References

1. Ziatkovskiy I. Problemy samofinansuvannya subiekta pidpriemnytskoi diialnosti [Problems of self-financing of entities]. *Svit finansiv – the World of Finance*, 2007, No. 11, p. 135-139 [in Ukrainian].
2. Blank I. O. Finansovyi menedzhment: navch. posib. [Financial Management: a study guide]. Kyiv: Elha, 2008, 722 p. [in Ukrainian].
3. Mykytiuk P. P. Investytsiino-innovatsiyni menedzhment: navch. posib. [Investment and Innovation Management: a study guide]. Ternopil: Ekonomichna dumka TNEU, 2015, 452 p. [in Ukrainian].
4. Overchuk A. V. Teoretychni aspekty finansovoho planuvannya [Theoretic aspects of financial planning]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu – The Journal of Zhytomyr State Technological University*, 2014, No. 1, p. 99-106, from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2014_1_15 [in Ukrainian].
5. Palamarchuk V. P., Rendovych P. M. Orhanizatsiia upravlinnia rukhom hroshovykh kosktiv subiekta hospodariuvannya [Organization of cash flow management of an entity]. *Aktualni problemy korporatyvnykh finansiv ta finansovykh rynkiv v umovakh hlobalizatsii: zb. tez dop. – Current issues of corporate finance and financial markets under conditions of globalization: a collection of abstracts*, Ternopil: TNEU, 2016, p. 69-71 [in Ukrainian].
6. Prystemskiy O. S. Samofinansuvannya yak osnova zabezpechennia finansovoi bezpeky pidpriemstva [Self-financing as a basis for ensuring financial security of the enterprise]. *Visnyk Berdianskoho universytetu menedzhmentu i biznesu – Bulletin of Berdiansk University of Management and Business*, 2012, No. 4 (20), p. 106-108 [in Ukrainian].
7. Tymosh I. Optymizatsiia hroshovykh potokiv u systemi pidpriemnytskoi diialnosti [Optimization of cash flows in entrepreneurial activity]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 2009, No. 3, p. 244-246 [in Ukrainian].
8. Sierkova H. M. Samorozvytok pidpriemstva yak osnova mekhanizmu upravlinnia ekonomichnym rozvytkom promyslovykh pidpriemstv [Self-development of the enterprise as the basis for managing the economic development of industrial enterprises]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti – Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*, Mariupol, 2016, p. 173-180 [in Ukrainian].
9. Anhelko I. V. Osnovni dzherela formuvannya investytsiinykh resursiv pidpriemstva v umovakh yoho rozvytku [The main sources of formation of investment resources of the enterprise in the conditions of its development]. *Molodyi vchenyi – Young Scientist*, 2015, No. 2, p. 893-897 [in Ukrainian].
10. Telyshevska L. I. Pershocherhovi umovy aktyvizatsii innovatsiinoi diialnosti yak osnovy tovarnoi polityky suchasnykh pidpriemstv [Urgent measures for the activation of innovation activity as the basis of product policies of modern enterprises]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of Industry*, 2011, No. 2-3(54 – 55), p. 188-192 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 25 грудня 2017 р.